

הלכות תשובה פרק ה

פרק ה

רשות כל אדם נתונה לו

רשות כל אדם נתונה לו

א.

רשות האדם נתונה לו

רשות כל אדם נתונה לו: אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק - הרשות בידו. ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע - הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע" (בראשית ג'כ"ב) - כלומר הן מין זה של אדם היה אחד בעולם, ואין לו מין שני דומה לו בזה הענין, שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ, ואין לו מי שיעכב על ידו מלעשות הטוב או הרע, וכיון שכן הוא "פן ישלח ידו" וגו' (בראשית ג'כ"ב):

ב.

אל יעבור במחשבתך להיפך

אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרין טיפשי האומות ורוב גולמי בני ישראל, שהקב"ה גוזר על האדם מתחילת ברייתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן, אלא כל אדם ואדם ראוי להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם, או חכם או סכל, או רחמן או אכזרי, או כילי או שוע, וכן שאר כל הדעות:

ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים, אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה.

מקור מאיכה

הוא שירמיהו אומר "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב" (איכה ג'ל"ח), כלומר אין הבורא גוזר על האדם לא להיות טוב ולא להיות רע:

וכיון שכן הוא, נמצא זה החוטא הוא הפסיד עצמו, ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על מה שעשה לנפשו וגמלה רעה.

הוא שכתוב אחריו "מה יתאונו אדם חי גבר על חטאיו" (איכה ג'ל"ט).

וחזר ואמר, הואיל ורשותנו בידנו, ומדעתנו עשינו כל הרעות - ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו, שהרשות עתה בידנו.

הוא שכתוב אחריו "נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד י"י" (איכה ג'מ'): :

מקור מראה

ועיקר זה עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצוה.

שנאמר "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע"

(דברים ל"ט:ו).

וכתוב "ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה" (דברים י"א:כ"ו),

- כלומר שהרשות בידכם, וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני

האדם עושה, בין טובים בין רעים.

ומפני זה הענין נאמר "מי יתן והיה לבבם זה להם" (דברים ה'כ"ה) - כלומר שאין

הבורא כופה בני האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה, אלא ליבם

מסור להם:

אילו היה האל גוזר על האדם להיות צדיק או רשע, או אילו היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים, או למדע מן המדעות, או לדעה מן הדעות, או למעשה מן המעשים, כמו שבודין מליבם הטיפשים הוברי שמים,

היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים, "עשה כך ואל תעשה כך", "היטיבו דרכיכם ואל תלכו אחרי רשעכם", והוא מתחילת ברייתו כבר נגזר עליו, או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לזוז ממנו, ומה מקום היה לכל התורה כולה.

ובאי זה דין ואי זה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק, השופט כל הארץ לא יעשה משפט (בראשיתית, כה) :

היאך יש דבר בעולם שלא ברשות קונו

היאך יעשה אדם שלא ברשות קונו?

ואל תתמה ותאמר, היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפוץ ויהיו מעשיו מסורין לו, וכי ייעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ובלא חפצו, והכתוב אומר "כל אשר חפץ י"י עשה בשמים ובארץ" (תהלים קל"ה:).
דע שהכל בחפצו ייעשה, ואף על פי שמעשינו מסורים לנו:

כיצד? כשם שחפץ היוצר להיות האש והרוח עולים למעלה, והמים והארץ יורדים למטה, והגלגל סובב בעיגול, וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ בו.

ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו, ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך, אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות:

ט.

לפיכך דנין אותו לפי מעשיו, אם עשה טובה - מטיבין לו, ואם עשה רעה - מריעין לו.

הוא שהנביא אומר (מלאכי א':ט) "מידכם היתה זאת לכם", גם המה בחרו בדרכיהם" (ישעיהו ס"ו:ג).

ובענין זה אמר שלמה "שמח בחור בילדותך וג' ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט" (קהלת י"א:ט) - כלומר דע שיש בידך כוח לעשות, ועתיד אתה ליתן את הדין:

והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה

י.

שמא תאמר, והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה קודם שיהיה. ידע שזה צדיק או רשע או לא ידע, אם ידע שהוא יהיה צדיק - אי אפשר שלא יהיה צדיק, ואם תאמר שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע, הרי לא ידע הדבר על בוריו:

יא.

דעה שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים, וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה, אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר:

כבר ביארנו בפרק שני מהלכות יסודי התורה, שהקב"ה אינו יודע בדעה
שהיא חוץ ממנו, כבני אדם שהן ודעתם שנים, אלא הוא, יתברך שמו, ודעתו
- אחד.

ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו.

וכשם שאין כוח באדם להשיג ולמצוא אמיתת הבורא, שנאמר "כי לא יראני
האדם וחי" (שמות ל"ג:), כך אין כוח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא.
הוא שהנביא אומר "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם
י"י" (ישעיהו נ"ה:ח),

וכיון שכן הוא אין בנו כוח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים ומעשיהם:

אבל נודע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם, ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר
עליו לא לעשות כך ולא שלא לעשות כך.
ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה, אלא בראיות ברורות מדברי
החכמה.
ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם על כל מעשיו כפי מעשיו, אם טוב
אם רע.

וזה הוא העיקר שכל דברי הנבואה תלויים בו: